

**Ik verzamel, verzamelen,
verzamelaars, verzamelingen**

**Erfgoedweekend
20-21 april 2002**

*Bert Boeckx, Rita Calcoen, Brigitte De
Mulder, Hans Mortelmans, Paule
Verbruggen, Michel Vermote, Amsab*

Samen met talloze andere instellingen in Vlaanderen en Brussel stelde Amsab (alleen zondag) zijn deuren open voor het tweede Erfgoedweekend. Dit jaar was het thema 'verzamelen' en hoewel Amsab in de eerste plaats een archief en bibliotheek is en geen documentatiecentrum werd het thema treffend uitgebeeld in de verschillende departementen.

Amsab-Gent

De organisatie van het gebeuren in Amsab was in handen van Mario Vandriessche. In Gent was de blikvanger natuurlijk het museum waar onder de titel 'Spécialités de la Maison' een verzameling merkwaardige documenten over eten, drinken en muziek werd gepresenteerd. De tentoonstelling werd gerealiseerd door Brigitte De Mulder en Geert Bonne. Pronkstukken zijn zeker de talrijke menu's, onder meer van een banket waarop de 'Queen Mum' aanwezig was. Het materiaal komt vooral uit het archief van de Centrale der

Voeding- en Hotelarbeiders, gewestelijke afdeling Antwerpen. Deze centrale verzamelde menukaarten die gebruikt werden om les te geven aan de militanten.

De tentoonstelling legt sterk de nadruk op het visuele. Er zijn geen uitgebreide begeleidende teksten. Ook de toevallige voorbijganger die weinig tijd heeft kan er dus van genieten. Ze loopt nog enkele maanden. Iedereen is welkom...

Heel mooi was ook de 'kijkkast' in het departement Beeld en Geluid, ontworpen door Lieve Cosyns, waarin, naar een idee van Rita Calcoen, de verzameling 'visitekaartportretten' van de familie Anseele-De Coster was uitgesteld. In het decembernummer van *Brood & Rozen* brengt Rita hierover een uitgebreide reportage. In de twee restauratieateliers konden de mensen het restauratieproces stap voor stap volgen. Beneden, bij de papierrestauratie gaf Kris Desij de nodige uitleg. Op zolder was de restauratie van vlaggen door Annie Geysens gevisualiseerd in een kleine tentoonstelling.

In de bibliotheek had nu al voor de derde maal een tweedehandsboekenverkoop plaats. Dubbeltallen van socialistica en schenkingen die niet in de collectie thuis horen gingen de deur uit, zodat weer wat plaats vrijkwam in het magazijn. Verzamelaars stonden al vroeg voor de poorten van Amsab te drummen om de beste koopjes te bemachtigen. Een succes alweer, en niet in het minst door de zeer verzorgde organisatie van Luc Lievijns en zijn bibliotheekteam.

Wie wou weten welke weg een boek af-

Kijkkast met de 'visitekaartportretten' uit de verzameling Anseele-De Coster, departement Beeld en Geluid (foto Nathalie Demeester)

legt in de bibliotheek, van schenking tot plaatsing in de rekken, kon een blik werpen in de werkruimte, waar de verwerking en ontsluiting van bibliotheekmaterialen werd gedemonstreerd. Leuk waren de twee inlijstingen van alle mogelijke leeswijzers en papiertjes die in verschillende boeken uit schenkingen werden aangetroffen. Een nieuwe verzameling is geboren...

In het archief waren er drie verschillende evocaties. In de depotruimte was er een kleine uitleg over de collectievorming. In het ene archiefbureau kon je onder de titel 'Van bron tot monding' en met de nodige uitleg van Jan Laplasse de verschillende verwerkingsstappen van een archief volgen aan de hand van een archief van een coöperatie. Maar de 'eyecatcher' was hier wel de tentoonstelling over Edward Anseele sr., samengesteld door Michel Vermote, die met de verwerking van het Anseele-archief bezig is, en gerealiseerd door Kris Desij en Sonny Plasschaert.

In de gang stond het dodenmasker van Anseele. Over het gebruik van het dodenmasker schreef Michel Vermote een interessante uitleg. Oorspronkelijk was een dodenmasker gereserveerd voor koningen en prinses. In de periode van de Franse Revolutie deed het gebruik ook zijn intrede in burgerlijke middens. Bekende maskers zijn die van Marat (1793) en Robespierre (1794), beide vervaardigd door Madame Tussaud die van de bedienaars van de guillotines de mogelijkheid kreeg om een afgietsel van hun gezicht te maken. Buiten Frankrijk kreeg het gebruik navolging in Duitsland met het doden-

masker van Schiller in 1805.

Met de dood van Napoleon in 1821 kende de verspreiding van de post-mortale beeltenis een schaalvergroting. Zijn dodenmasker, vervaardigd in brons en in gips, werd in een bijhorende tas op duizenden exemplaren verspreid. Tot op vandaag wordt de productie ervan voortgezet. Het gebruik breidde zich in de loop van de 19e eeuw uit naar personaliteiten uit diverse milieus: van musici (Chopin), schrijvers (Hugo), schilders (Géricault), beeldhouwers (Rodin), geestelijken en politici werden dodenmaskers gemaakt. Het dodenmasker van Anseele, gemaakt door Jozef Cantré, past in die traditie. Het is een unicum in de Amsab-collectie⁽¹⁾.

In het andere archiefbureau waren een aantal stukken van het Anseele-archief uitgestald. Een begeleidende tekst van Michel Vermote vertelde het volgende: omtrent het archief van Anseele was er lange tijd grote onduidelijkheid. In 1963 deed zijn zoon, Edward Anseele jr., aan onderzoeker Haag, die op zoek was naar de persoonlijke archieven van de vroegere Belgische ministers, mee dat de collectie wel in zijn bezit was, maar niet toegankelijk voor onderzoek⁽²⁾.

Enkele jaren later (1967) verklaarde hij aan Anseele-biograaf De Beuckelaere "dat zijn vader wel een persoonlijk archief bezat, dat gedurende de oorlog overgebracht geweest was naar het huis van professor Baudhuin, die het voor een studie ter inzage kreeg. Gedurende een bombardement zou alles echter verloren gegaan zijn"⁽³⁾. Hetzelfde verhaal kreeg Wouter Steenhaut, die werkte aan een stakingsrepertorium voor de Gentse regio, drie jaar later ook te horen⁽⁴⁾. Een vrij onlogisch ver-

haal dat trouwens tegenstrijdig was met eerdere verklaringen.

Toen de villa van de familie Anseele enkele jaren na het overlijden van Anseele jr. (1981) ontruimd moest worden, kwam uit de kelders een berg papier te voorschijn die door de Anseelestiting werd overgemaakt aan Amsab: "Het was een massa papier opgepakt ter grootte van het volume van een kamer, overdekt met een grote plastic, waarvan de onderste lagen zich verrot in het water bevonden"⁽⁵⁾. Het geheel dat omschreven werd als de bibliotheek- en archiefcollectie van Anseele jr. kwam in 1985 in dozen en postzakken toe op Amsab. Bij het opmaken van een eerste beschrijvende lijst werd al snel duidelijk dat er sprake was van twee afzonderlijke archiefvormers: Anseele sr. en Anseele jr. (voor het omvangrijkste deel van het materiaal). Ook in de bibliotheek die grotendeels als aparte entiteit werd samengehouden, had je die twee componenten.

Daarmee kwam na vele jaren het archief van vader Anseele (of althans een belangrijk fragment daarvan) terug aan de oppervlakte. Ondertussen werd het als geheel afgezonderd: het omvat een zeventig dozen materiaal met daarnaast een omvangrijke verzameling rijkelijk geannoteerde boeken (1400 titels), brochures (3500 titels) en tijdschriftenreeksen. Alles samen meer dan vijftig lopende meter papier.

In zijn laatste levensjaren ontfermde Anseele zich over de papieren weerslag - of althans over wat daar op dat moment nog van overbleef - van zijn rijkge vulde leven. Een journalist van de *Vooruit* die hem naar aanleiding van het overlijden van Jules

Destrée (1936) ging opzoeken, beschreef het als volgt: "Anseele's werkkamer, waarin hij ons te woord staat is een enig archief waarin hij nog alle dagen van 's morgens tot 's avonds werkt, klasseert, leest en schrijft. Hij bezit een schat van documentatie en het is voor hem maar kinderspel om ons met enkele uitknipsels en nota's een treffend beeld te geven van den man (Jules Destrée n.v.d.a.) waarover we hem komen interviewen. Hij stapelt voor ons de documenten op, die hij als het ware van buiten kent en die hij met rood en blauw potlood heeft gekantte kend"⁽⁶⁾.

Deze getuigenis geeft ons inzicht in de mate waarop het oorspronkelijke archief Anseele door de vormer zelf werd aangepakt. Hij reorganiseerde zijn documenten in thematische mappen die aangevuld werden met krantenknipsels, waarbij hij vaak zijn brieven gebruikte als kaftjes waarop de verschillende onderwerpen werden aangeduid. Hij had trouwens ook voordien al de gewoonte om zijn inkomende brieven te recycleren als A5-blaadjes waarop hij zijn speeches neerschreef. Op die manier ging de context van de stukken grotendeels verloren. Wat overblijft is een verzameling onderwerpsmappen en thematisch geordende nota's die eigenlijk het gevolg zijn van zijn verzamelactiviteit en niet meer de weerslag vormen van de activiteiten van de archiefvormer. De archiefdocumenten dienden met andere woorden als grondstof voor het samenstellen van een documentaire verzameling. De bedoeling daarvan was enerzijds het legitimeren van de Bank van de Arbeid-saga, anderzijds was er het project om in een artikelenreeks voor de krant *Vooruit* de geschiedenis van de coöperatieve beweging te publiceren⁽⁷⁾. Daartoe was een snelle beschikbaarheid van in-

formatie vereist.

Het is duidelijk dat de benadering van het 'archief'-Anseele daardoor geen eenvoudige opdracht is. Slechts een klein gedeelte van de stukken kan op basis van het bestemmingsbeginsel teruggebracht worden naar de plaats in het archief waar het oorspronkelijk thuishoorde. Het overige materiaal wordt als een aparte rubriek 'documentatiemappen' vermeld. Daarnaast wordt ook een poging gedaan om de rijke bibliotheek te reconstrueren. Meer nog dan de krantenknipsels die hoofdzakelijk in zijn laatste levensjaren werden samengebracht, geven de door Anseele verzamelde boeken, brochures en tijdschriften een inzicht in zijn interesses en intellectuele activiteit, ook al omdat de publicaties meestal rijkelijk geannoteerd werden.

Zijn veroordeling en gevangenschap in 1886-87 vormde blijkbaar een belangrijke aanzet voor zijn verzamelactiviteit. Bij zijn invrijheidstelling op 6 februari 1887 kreeg hij van partijgenoten uit verschillende wijkafdelingen geschenken aangeboden. Een aantal van hen, die op de hoogte waren van zijn bibliofiele belangstelling, hadden tijdens zijn gevangenschap gespaard voor de aankoop van boeken.

Amsab-Centrum Antwerpen

Amsab-Antwerpen toonde enkele van zijn bijzondere collecties die uit verzamelwoede ontstaan zijn. In de leeszaal en in het bureau van de leeszaalverantwoordelijke was er een tentoonstelling van stukken uit het los archief en uit het archief van het Centrum voor Economisch en

Socio-Cultureel Onderzoek (CESCO), twee bijzonder rijke verzamelingen. De tentoonstelling werd samengesteld door Bert Boeckx en gerealiseerd door Sophie Bollen en Sofie Vrielynck.

Bert Boeckx kwam ook op het idee om enkele particuliere verzamelaars uit te nodigen om hun buitengewone verzameling voor te stellen. Stan Helleboog verzamelt al meer dan vijfentwintig jaar alles uit de USSR, thans Rusland. Met zijn uitgebreide collectie haalde hij zelfs de Russische krant *Izvestia*. Stan en zijn vrouw Leona ontvingen de bezoekers in traditionele Russische klederdracht. Ze gaven enthousiast toelichting bij hun collectie van onder meer folkloristische voorwerpen, uniformen, huisraad, brochures, affiches, vlaggen enz.

'Ostalgie Kempén' is een verzamelclub met meer dan vijfenvijftig actieve leden die allerhande voorwerpen verzamelen uit de DDR, van speelgoed tot motorfietsen en personenwagens zoals het bekende Trabantje. Zij verzamelen 'alles wat er ooit in de DDR geproduceerd werd'. Zondag stelden zij een uitgebreide selectie uit hun collectie voor van alledaagse gebruiksvoorwerpen en huisraad, kinderspeelgoed, vrijetijdsvoorwerpen zoals ski's, rugzakken en kampeerstoeltjes, politiek materiaal zoals uniformen en vakbondsbrochures en alles wat te maken heeft met Oost-Duitse voertuigen: radio's, EHBO-kistjes, reparatiesetjes, promotiefolders enz. Op de parking stonden een Trabant en een Wartburg.

Voor de gelegenheid hadden we een tentoonstelling samengesteld met Amsab-materiaal over de USSR en de DDR: mooie affiches, oude tijdschriften, pro-

*Stan Helleboog (vooraan links) ontving de bezoekers
in Russische klederdracht (foto Renilde Kerstens)*

pagandamateriaal en iconografie, onder meer de obligate Leninbuste.

Natuurlijk kwamen vele bezoekers met een specifieke interesse voor de USSR en DDR-verzamelobjecten, vele mensen die Amsab nog niet kenden en met veel enthousiasme naar de info over de collectie en de werking luisterden.

Het 'Ossie'-gebeuren kreeg ook veel aandacht in de nationale (*De Standaard, Gazet Van Antwerpen, Het Nieuwsblad*) en de lokale pers.

Voor de eerste maal werd, zowel in Gent als in Antwerpen, een enquêteformulier rondgedeeld aan de bezoekers met vragen naar hun bekendheid met Amsab en met *Brood & Rozen*, en over de manier waarop ze op de hoogte waren gebracht over de evenementen die wij organiseerden. Onder de 108 deelnemers werden vijf personen uitgeloot die een gratis abonnement op *Brood & Rozen* winnen.

De winnaars zijn:
Bollen Dirk
De Groodt K.
Despodt Veronique
Schaekers M.
Vdodko Tatiana

- (1) Gebaseerd op J. BOLLOCH, E. HERAN (reds.), *Le dernier portrait*. Paris: Musée d'Orsay (édition RMN), 2002.
- (2) HAAG, *Les archives personnelles des anciens ministres belges*. Leuven: Nauwelaerts, 1963, p. 8.
- (3) G. DE BEUCKELAERE, *Een bijdrage tot de biografie van Edward Anseele (tot 1894)*, RUG, licentiaatsverhandeling, 1967, p. IV.
- (4) W. STEENHAUT, *Stakingen te Gent 1872-1902*, RUG, licentiaatsverhandeling, 1970, p. X.
- (5) Volgens Amsab-medewerkers die het transport deden.
- (6) *Vooruit*, 04.01.1936.
- (7) *Vooruit*, 07.03.1937.